

ROLUL FEMEII ÎN VIAȚA DE FAMILIE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA ÎN COMITATUL SATU MARE

Paula VIRAG

Keywords: *women, men, family, marriage, household*

Abstract: At the end of 19th century and the beginning of the 20th century, the women had a difficult and complicated style of life. For them, the difficulties started at young age, when the girls had to help their mothers, working together in the household. After they got a husband and they had their own family, this became the most important thing in their life and the entire activity was carried on around the husband, the children and the maintenance of an efficient ménage.

For the women, the marriage represented the fulfillment of the “femininity”, because just inside the marriage the woman could express their sexuality and their motherhood.

The rural society was still dominated by the church precepts, as well as by the talk of the village that would make the unwritten laws regarding the way of living together. Most of the times, couples would rather keep silent about their hard times together than taking the consequences of being judged by neighbors or by the members of the community. The physical efforts made in order to ensure the living, the material deficiencies, the alcohol, domestic violence (physical or verbal), fatigue, premature aging, deformation of body at women due to many births are just some reasons that wipe away the feelings between the husbands, if there had been any from the beginning of their marriage.

However, there were few couples who would fall into the disgrace of the village and church by requiring breaking up, especially through divorce, as it is understood in terms of civil law. The number of divorced persons is very little. It increases gradually, as years pass, but it doesn't take ample forms. This increasing is explained by the fact that the rural society begins to modernize slowly, the influence of emancipation from the urban society grows stronger, changing the mentality and the way of life of the villagers.

The 19th century society was focused on family, most people aiming to get married, to have children, to have a home, to establish the legal context for inheritance. The exceptions from this rule were punished by the community and church, whether Catholic or Calvinist. But, the monotony of a marriage dominated by the concern for tomorrow, the poverty and struggle for survival, fatigue, physical exhaustion, premature aging women, the countless births that change woman's body, children crying and asking for food, arguments, physical and verbal violence, are sufficient grounds for the individual willing to escape from a miserable world without love, if there was any love ever. Men and women alike, would feel frustrated, not satisfied, unfortunate in a failed marriage and, thus, running away from family obligations used to be a way to make up for the lost time within an unsuccessful relationship.

Ключові слова: *жінка, чоловік, сім'я, шлюб, господарство*

Резюме: Одним з аспектів сільського життя Сату Маре, який був мало або взагалі не досліджений, пов'язаний з положенням жінок у селах комітату Сату Маре в кінці XIX - на початку XX століття. Вивчаючи цю тему можна пояснити деякі, якщо не всі, аспекти сімейного життя в сільському світі, про який йде мова в статті. Незалежно від національності та віросповідання, життя жінки в сільському світі було приблизно однаковим, вона займалася домашніми справами, вихованням дітей і дбала про чоловіка. Відомо, що протягом дуже довгого часу, жінка в сільському світі знаходилася у стані неповноцінності, а церква в своїй промові, постійно повторяла цей постулат, як найбільш сильний аргумент, взятий зі священних писань. Румунське сільське суспільство Трансільванії не було винятком у цьому. Авторитет чоловіка був повним і незаперечним,

навіть якщо іноді він виявлявся істинною тиранією. Жінки показували своїм чоловікам повагу, “чоловік в будь-яких обставинах представляє справедливість, що потрібно вшановувати”. В сім’ї правила в хаті були суворими і мали дотримуватися з максимальною строгістю. Сільські громади в кінці XIX – на початку XX століття, були доміновані міжсімейними відносинами. На перший погляд, обоє з подружжя мали ті ж самі обов’язки. Але це лише на перший погляд, тому що існує тонка відмінність. Їх ролі не схожі, але доповнюють один одного. Ось чому обидва члени подружжя ніколи не згадуються разом при розгляді загальної ситуації в сім’ї або коли надаються рекомендації щодо її поліпшення. Чоловік є пасивним елементом: він повинен нав’язати свій авторитет дітям і розвивати подружню любов. Його місія полягає в тому, щоб оновити якості, якими він володіє, зарекомендувати себе в очах своїх, як керуючий маяк. Жінка, з іншого боку, повинна „стати вірною супутницею” чоловіка і виконувати „завдання” жінки. Вона знаходить своє щастя тільки в тому, що живе для сім’ї. Виконувати - це її головна особливість. Хоча головою сім’ї завжди вважався чоловік, жінка вела саму важку частину у господарстві. За своєю природою, саме вона приносила на світ дітей, потім ростила, виховувала та навчала їх. Вона доглядала за тваринами та свійською птицею, хатою, двором і садом, а також ще треба мати на увазі і її внесок у сезон сільськогосподарських робіт, коли жінка брала участь у збиранні урожаю і його транспортуванні в господарство. Таким чином, можемо підкреслити важливість, яку грає жінка та дружина в сім’ї та господарстві, і все це пояснює деякі демографічні явища, які ми часто зустрічаємо в сільській місцевості.

*
* *

Unul dintre aspectele vieții satului sătmărean, care a fost foarte puțin sau chiar deloc cercetat, este legat de situația femeii din zona rurală, din comitatul Satu Mare, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Studiind această temă, putem explica o parte, dacă nu chiar toate aspectele vieții de familie din lumea satului, din zona aflată în atenția noastră. Indiferent de etnie sau de confesiune, viața femeii din lumea rurală era cam aceeași, ea luptându-se cu sarcinile gospodăriei, cu creșterea copiilor și îngrijirea soțului.

Este știut că pentru un interval de timp foarte lung, femeia din lumea rurală s-a aflat într-o situație de inferioritate accentuată, iar prin discursul său, biserica a reiterat mereu și mereu acest lucru, cu argumente dintre cele mai puternice luate din scrierile sacre. Societatea românească rurală din Transilvania nu făcea excepție de la această situație. Autoritatea soțului era totală și era departe de a fi pusă în discuție, chiar dacă uneori ea se manifestă ca o adevărată tiranie. Femeile arătau soților lor respect, ”bărbatul reprezentând în toate împrejurările mâna dreptății ce se cuvine venerată”¹. În cadrul gospodăriei, regula casei era foarte strictă și trebuia observată cu cea mai mare severitate.

Comunitățile rurale din perioada sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea au fost dominate de relațiile interfamiliale. Aparent, celor doi soți le revine aceeași sarcină. Doar aparent pentru că există o diferență subtilă. Rolurile lor nu sunt similare, ci complementare. Acesta e motivul pentru care cei doi nu sunt pomeniți împreună când se analizează situația generală a familiei sau când se fac recomandări pentru îmbunătățirea acesteia. Bărbatul e element pasiv: el trebuie să-și impună autoritatea asupra copiilor și să cultive dragostea conjugală. Menirea lui e să actualizeze calitățile pe care le posedă, impunându-se în ochii alor săi ca un far călăuzitor. Femeia, pe de altă parte, trebuie să „devină o adevărată companioană” a soțului și să „îndeplinească sarcinile” ce-i revin. Ea își găsește împlinirea doar într-o viață activă pusă în serviciul familiei. A face este caracteristica ei principală².

Deși capul familiei era considerat întotdeauna bărbatul, femeia era cea care ducea cea mai mare parte a greutăților gospodăriei. Prin natura ei, ea era cea care aducea pe lume copiii, apoi se ocupa cu creșterea și educarea lor. Se adăugă sarcina de îngrijire a animalelor și a păsărilor din gospodărie, a casei, a curții și a grădinii. Alături toate acestea trebuie amintite și contribuțiile sale la munca câmpului, pentru că în sezonul muncilor agricole și femeia participa la strângerea recoltelor, precum și la transportul acestora în gospodărie. Se remarcă astfel importanța pe care o soție și o mamă le au în cadrul

¹ Toader Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800), Societate Rurală și mentalități colective*, Cluj Napoca, 1997, p. 180.

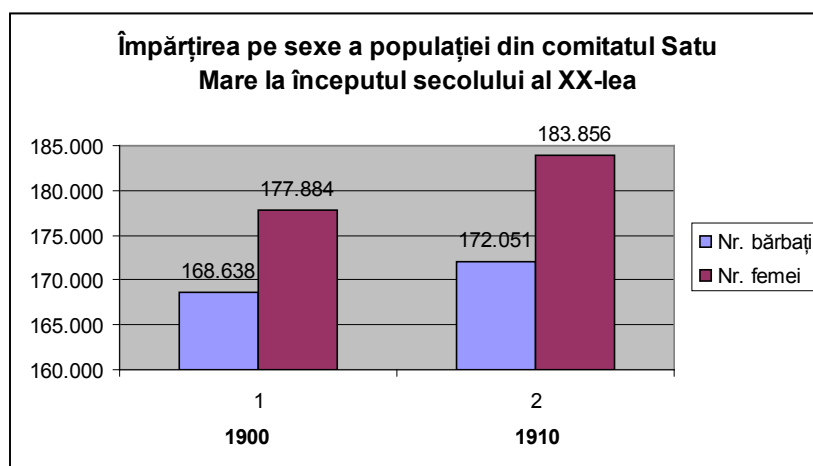
² Bogdan Crăciun, *Imagini ale familiei și ale femeii în calendarele săsești de la începutul secolului al XX-lea, în Ioan Bolovan (coord.), „Transilvania în epocile modernă și contemporană. Studii de demografie istorică”, Cluj Napoca, 2002, p. 183.*

unei familii și a gospodăriei, și, tot astfel, se explică anumite fenomene demografice pe care le întâlnim des în zona rurală.

1. Împărțirea pe sexe a populației comitatului Satu Mare

Potrivit recensămintelor organizate de către autorități, numărul femeilor din comitatul Satu Mare era, în 1900, cu 3.413 mai mare decât cel al bărbaților, iar în 1910, diferența dintre cele două sexe e cu 5.972 în favoarea femeilor. Se observă clar și din graficul de mai jos că reprezentantele sexului frumos sunt mult mai numeroase decât bărbații.

Graficul nr. 1–Împărțirea pe sexe a populației din comitatul Satu Mare la începutul secolului al XX-lea

*Sursa: *Magyar Statisztikai Évkönyv*, Budapest, 1900, 1910.

Statisticile de la începutul secolului al XX-lea oferă și mai multe informații, calculându-se și numărul de femei la 1.000 de bărbați. Astfel, pentru comitatul Satu Mare, în 1900, la 1.000 de bărbați reveneau 1.020 femei, iar în 1910, 1.034. Aceste date reprezintă o altă confirmare că, din punct de vedere numeric, femeile din comitatul Satu Mare erau net superioare bărbatului.

2. Ocupația

Se pare că femeia își poate afla împlinirea și fericirea doar în sânul familiei. Alternativa ei era fie mărițiș, fie alegerea unei profesii. Bineînțeles, nu a oricărei profesii. E un lucru bun ca femeia să poată munci și în afara limitelor gospodăriei, pentru că ”situația precară prezintă revendică acest lucru”. Cu alte cuvinte, femeilor li se permitea să intre pe piața muncii, pentru că prin activitatea lor pot contribui la bunăstarea națiunii³.

Potrivit recensământului din 1900, din totalul femeilor care locuiau în comitatul Satu Mare, 24,25% își desfășurau activitatea în agricultură. Procentul este destul de mic, dar se poate explica prin aceea că majoritatea femeilor care muncesc în gospodărie se declară casnice, considerând că activitatea desfășurată de ele ajută doar la întreținerea familiei și la obținerea celor necesare pentru acesta și nu se încadrează în această ramură economică.

Tabelul nr.1-Populația din comitatul Satu Mare ocupată în agricultură la recensământul din 1900*

	Total număr populație	Cu venit		Întreținuți		Total	
		Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
Comitat	340.178	51.896	19.340	31.288	63.168	83.184	82.508
Oraș	26.178	1.738	451	1.135	2.290	2.873	2.741

*Sursa: Adam, Iosif I., Pușcaș, *Izvoare de demografie istorică, sec XIX–1914, Transilvania*, vol.II, București, 1987.

³ *Ibidem*, p. 184.

Pentru a ne crea o imagine cât mai amănunțită despre ocupația femeilor de la începutul secolului al XX-lea, trebuie să ținem cont și de regiunea în care acestea își duc viața. Astfel, comitatul Satu Mare este o regiune dezvoltată din punct de vedere economic, atât în domeniul industrial, cât și în cel al agriculturii. Se pot delimita anumite zone bogate în zăcăminte de minereu, și anume regiunea/plasa Baia Mare, dar și zone cu pământ fertil, unde producția din agricultură este ridicată, de exemplu, plasele Carei și Șomcuta Mare. Acest lucru îl putem deduce din numărul mare de persoane care activează în minerit (plasa Baia Mare), sau în agricultură (plasele Carei și Șomcuta Mare). Există și zone cu o mai slabă activitate economică (plasa Fehérgyarmat). Acest fapt se datorează fie lipsei resurselor naturale, fie numărului mic de locuitori ai regiunii respective. Astfel, unele dintre femei puteau munci în gospodărie, altele ca și croitorese, femei în casă la persoanele înstărite, învățătoare etc., sau chiar să lucreze alături de bărbați în diferite activități industriale și comerciale desfășurate pe teritoriul comitatului.

3. Căsătoria și recăsătoria

Deși exista un ideal de frumusețe feminină: ten alb, înaltă, buze subțiri și roșii, caracteristicile fizice erau aproape lipsite de importanță dacă nu serveau unor nevoi pragmatice, contând mai mult calități precum supunerea, blândețea, sănătatea și nu în ultimul rând conta zestrea.

Căsătoria a reprezentat destinul împlinirii "feminității", în familie contopindu-se structurile tipice ale condiției femeii – maternitatea, sexualitatea, socializarea copiilor. Statutul femeii în cadrul familiei nu era unul demn de invidiat, deși mediul casnic a fost catalogat ca fiind un spațiu prin excelență feminin. Greutățile începeau pentru o fată la o vârstă fragedă când muncea alături de mamă în gospodărie, pentru ca apoi, să fie nevoită, mai ales dacă provenea dintr-o familie săracă, să contracteze o căsătorie din interes care putea degenera într-o conviețuire tensionată. O căsătorie nefericită putea fi întreruptă prin divorț, însă puține femei apelau la această soluție, datorită educației primite în familie și, în special, datorită statutului de marginală pe care îl ocupa în comunitate o femeie văduvă și, mai ales, una divorțată. În cazul lor, refacerea vieții printr-o nouă căsătorie se lovea de prejudecățile comunității, de atitudine potrivnică a familiei, și de propriile condiții materiale și biologice.

Un aspect important conectat la problema formării familiei, dar și la situația femeii în secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, îl reprezintă vârsta soților la prima cununie. Potrivit tradiției, soțiile trebuie să fie mai tinere decât bărbații în momentul încheierii căsătoriei. De aceea, deviațiile de la aceste prejudecăți erau rare, doar jocul intereselor materiale putând determina mariaje disproportionale ca vârstă. Studiind rubrica din registrele parohiale de stare civilă, în care este notată vârsta celor care s-au cununat, se observă că bărbații care sunt la prima căsătorie au vârste cuprinse între 23-32 de ani. A fost întâlnit doar un caz, în localitatea Craidorolț, când mirele era „holtei”, sau „fecior” și s-a căsătorit la 34 de ani. Fetele s-au prezentat pentru prima dată la taina cununii la vârste cuprinse între 16 și 22 de ani. Din punct de vedere legal, băieții apti pentru armată nu se puteau căsători decât după îndeplinirea stagiului militar pe care îl începeau la vârsta de 20 de ani și îl încheiau la 22 de ani. Pentru fete, potrivit legii, vârsta optimă de încheiere a căsătoriei începea la 16 ani⁴.

Mult mai variate sunt datele privind vârsta celor care s-au recăsătorit. Se constată că vârstele celor care au încheiat căsătorii pentru a doua sau a treia oară variază într-un interval destul de mare, cuprins între 33-74 de ani, pentru bărbați, și 27-50 de ani, pentru femei. Cel mai tânăr cuplu care s-a căsătorit pentru a doua oară este reprezentat de un bărbat de 33 de ani și o femeie de 27, amândoi fiind consemnați ca având statutul de văduvi. Acest caz a fost întâlnit în localitatea Racova, în 1887. La polul opus, se află situația unui cuplu, tot din Racova, care, în 1883, s-a recăsătorit, bărbatul având vârsta de 74 de ani, iar femeia de 40⁵.

Puține au fost cazurile întâlnite în care bărbatul a fost mai tânăr decât femeia atunci când s-au prezentat în fața preotului pentru a se cununa. Se remarcă situația unui cuplu din Apa, care s-a căsătorit în 1878, tânărul având vârsta de 28 de ani, fiind consemnat ca „fecior”, iar partenera, „văduvă”, fiind de 40 de ani. Cazul este cu atât mai interesant cu cât este vorba de o recăsătorie din partea femeii cu un bărbat mult mai tânăr. Situația celor doi este destul de rar întâlnită pentru că, în general, comunitatea nu vedea cu ochi buni recăsătoria femeilor mai ales cu un bărbat mai tânăr. De asemenea, era destul de greu acceptată o astfel de diferență de vârstă între femeie și bărbat, chiar și pentru prima căsătorie. Alte două cazuri

⁴ Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale (în continuare DJSMAN), *Colecția de registre parohiale*, reg. nr. 79, 516, 526, 1.195, 1.196, 1.197, 1.200.

⁵ *Ibidem*.

asemănătoare au fost întâlnite în localitatea Racova, când, la 1885, un june de 25 de ani s-a căsătorit cu o văduvă de 40 de ani, sau, în 1886, când un fecior de 24 de ani a luat de soție o văduvă de 40 de ani. Aceste exemple pot avea și o explicație economică, presupunând că tânărul avea o situație financiară mult mai precară decât a femeii. Printr-o astfel de legătură el își îmbunătățea averea, iar văduva primea ajutor la treburile gospodărești și chiar la creșterea copiilor din căsătoria anterioară. Foarte rare sunt cazurile în care astfel de mariaje aveau la bază dragostea dintre femeie și bărbat.

Centralizând datele referitoare la vârsta celor care s-au căsătorit între 1867–1900 în localitățile Corund, Racova, Apa și Craidorolț, se poate afirma că, în general, diferența medie de vârstă între membrii unui cuplu nu depășește 3–5 ani. Predomină cazurile în care bărbatul era mai mare decât femeia, excepție făcând situațiile amintite mai sus.

Din analiza datelor oferite de registrele parohiale romano-catolice de stare civilă, constatăm că în momentul întemeierii familiei, fetele aveau 20–22 de ani, dar existau și cazuri în care ele aveau vârste cuprinse între 14–15 ani. Potrivit tradiției, vârsta cea mai indicată pentru încheierea unei căsătorii, pentru fete, este încadrată între 18–19 ani, în timp ce, pentru băieți era recomandat să se căsătorească între 25–27 de ani, deci, după ce au încheiat serviciul militar și aveau o gospodărie proprie. Și în cadrul populației de confesiune romano-catolică, au existat cazuri în care soția era mai în vârstă decât soțul, fapt care ne duce la concluzia că și în cazul germanilor sau al maghiarilor existau căsătorii aranjate pe rațiuni economice de către părinți, sau de către viitorii soți⁶.

Concluziile care pot fi stabilite de pe urma analizei registrelor parohiale pot coincide cu cele rezultate din studiul tabelelor de mai jos, tabele care conțin date despre vârsta căsătoriei, strânse de autoritățile maghiare pentru întreg comitatul Satu Mare. În ceea ce privește vârsta fetelor la căsătorie, trebuie să spunem că predomină cea cuprinsă în intervalul 20-24 de ani, urmat apoi de cel între 17-19 ani. Tabelul de mai jos prezintă într-un mod foarte evident faptul că numărul femeilor care s-au cununat după 29 de ani scade treptat. Foarte puține s-au căsătorit sau s-au recăsătorit având vârste mai mari de 50 de ani. Fapt explicabil prin aceea că bărbații preferă femeile tinere, cu forță de muncă, femei care să poată întreține o gospodărie și o familie numeroasă. În general, se doreau femei care să nu aibă copii dintr-o relație anterioară. Nu foarte mare este și numărul fetelor care au devenit soții având mai puțin de 17 ani. Explicația poate fi dată tot prin faptul că ele nu erau încă destul de puternice și de mature pentru întreținerea unei familii și a unei gospodării.

Tabel nr. 2-Vârsta mireseilor din comitatul Satu Mare

	Mai tinere de 17 ani	Între 17-19 ani	Între 20-24 ani	Între 25-29 ani	Între 30-39 ani	Între 40-49 ani	Mai vârsnice de 50 de ani
1901	197	1.042	1.049	249	197	139	71
1902	206	1.062	1.025	242	163	125	56
1903	28	1.177	1.154	384	198	84	45
1904	188	1.037	1.207	270	184	122	62
1905	140	958	1.213	242	154	128	71
1909	193	1.060	1.525	301	163	94	79
1910	200	960	1.387	334	184	98	70
1911	210	1.210	1.609	317	154	88	81
1912	220	1.057	1.278	284	159	103	73

*Sursa: *Magyar Statisztikai Évkönyv*, Budapest, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1910, 1911, 1912, 1913.

Cele mai frecvente recăsătorii erau ale văduvelor cu tinere necăsătorite, iar diferențele de vârstă puteau fi foarte mari. Și în cazul recăsătoriei, comunitatea a recunoscut poziția privilegiată a bărbatului, care putea încheia o nouă căsătorie, spre deosebire de o văduvă, chiar încălcând timpul de doliu. Există cazuri în care soțul solicită dispensă pentru încheierea unei noi căsătorii la nici o lună după moartea soției. Toate dispensele de „jele” au ca personaj principal bărbatul, pentru că femeii nu i s-a permis să încalce perioada de doliu. Motivațiile acestor cereri invocau, în principal, existența copiilor mici ce trebuiau îngrijiți, greutățile casnice, ce nu puteau fi îndeplinite de bărbat, ci numai de o femeie⁷.

⁶ Arhiva Diecezei Romano-Catolică de Satu Mare, *Colecția registre parohiale*.

⁷ Bogdan Crăciun, *op. cit.*, p. 159.

Dincolo de aceste motivații care reclamau prezența femeii într-o gospodărie, s-a aflat și interesul păstrării averii în familie, de a nu rupe lanțul armonios prin intervenții străine. Preferințele văduvilor de a se recăsători cu tinere nemăritate sunt lesne de înțeles: acestea erau libere și nu înmulțeau problemele deja existente. Noua soție trebuia să preia povara sarcinilor gospodăriei, să crească și să educe copiii rămași orfani. În felul acesta, o văduvă, la rândul ei cu greutăți, nu era considerată partenera ideală, iar copiii ei puteau complica problemele de moștenire.

Pentru bărbați, cauzele recăsătoriei au fost:

- greutățile gospodăriei;
- greutățile creșterii și educației copiilor rămași orfani;

Pentru femei, cauzele recăsătoriei au fost:

- greutățile gospodăriei;
- munca câmpului.

Se observă deci, că cea de-a doua, sau chiar a treia și a patra căsătorie au fost motivate de interese, în primul rând, economice. Destul de rare au fost cazurile în care la baza recăsătoriei a fost doar dragostea dintre bărbat și femeie.

În concluzie, recăsătoria a fost un fenomen față de care comunitatea, atât cea de confesiune greco-catolică, cât și cea de alte confesiuni, a manifestat, în general, rezerve. În special, era puțin tolerată recăsătoria femeilor. Văduvii care încheiau o nouă căsătorie, preferau fete tinere, fără obligații din motive lesne de înțeles: nu se complica sistemul de moștenire, de întreținere și creștere a altei linii de copii, tinerele aveau mai multă putere de muncă etc. În general, bărbații preferau fete tinere, nemăritate pentru a încheia noul mariaj. O văduvă își găsea un partener „holtei” mult mai greu, iar excepțiile identificate ne fac să credem că aceste mariaje au avut o motivație materială⁸.

Datorită vârstei precoce la care se realizau căsătoriile, fecunditatea cuplurilor era ridicată. Cuplul avea primul copil la foarte puțin timp după căsătorie. Teoretic, următorul putea veni după cel puțin 13 luni. Distanța dintre nașteri rezulta, printre alți factori și din lungimea perioadei de alăptare naturală, care era în uz la țară, sau prelungirea perioadei în care ciclul menstrual lipsea, datorită unui regim alimentar deficitar etc.

Trebuie să precizăm faptul că, în perioada avută în vedere, în zonele rurale, avem de a face, în mod formal, cu un număr impresionant de interdicții sexuale. Alături de perioadele de indisponibilitate fiziologică a femeii, erau prohibite formal relațiile sexuale în zilele de post (miercurea și vinerea), ca și în marile posturi de dinaintea marilor sărbători. Specialiștii în demografie istorică apreciază că, la nivelul societății tradiționale, zilele de abstenență sexuală, dintr-un an se ridicau la aproximativ 230⁹. Evident nu se poate cunoaște cu adevărat ce se întâmpla în patul conjugal. Sursele semnalizează totuși că între normă și comportamentul efectiv, cotidian, diferența era foarte mare.

4. Desfacerea căsătoriei

Numărul mai mic al divorțurilor solicitate de femei nu trebuie să uimească, deoarece acestea îi trebuia mult curaj pentru a se desprinde de condiția sa și a-și înfrunta soțul, restul familiei și comunitatea în care trăia¹⁰. În general, în lumea rurală, femeia divorțată era puternic marginalizată fie că era vinovată, fie că nu. Se considera că nu și-a putut ține în jurul ei soțul și familia, că nu a fost capabilă să aibă cu adevărat grijă de aceștia. Mai exista și convingerea că orice fapte ar fi comis bărbatul, femeia trebuie să le treacă cu vederea și să le facă uitate pentru a asigura astfel unitatea familiei care cădea în sarcina sa. Trebuie subliniat faptul că o femeie divorțată avea foarte mici șanse să se recăsătorească, eșecul căsniciei anterioare urmărind-o pe tot parcursul vieții, iar a trăi singură, fără sprijin din partea unui soț, era cât se poate dificil, mai ales dacă trebuia să întrețină și copii rezultați dintr-o căsătorie eșuată. La toate acestea se mai adaugă și educația primită de fete în familie. Așa cum am arătat și mai sus, ele erau sfătuite să fie supuse, răbdătoare, îngăduitoare, să nu încurajeze disoluția familiei.

Societatea de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea a fost una axată pe familie, majoritatea oamenilor având drept scop să se căsătorească, să aibă copii, să întemeieze un spațiu

⁸ DJSMAN, *Colecția de registre parohiale*, reg. nr. 79, 516, 526, 1.195, 1.196, 1.197, 1.200.

⁹ Vladimir Trebici, Ion Ghinoiu, *Demografie și etnografie*, București, 1986, p. 210-211.

¹⁰ Vezi și Kolumbán Zsuzsánna, *Divorțul în dieceza Odorhei în sec. al XIX-lea* în Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, (coordonatori), *Om și societate. Studii de istoria populației României*, Cluj-Napoca, 2007, p. 207.

vital, să rezolve un cadru legal legat de moștenirea bunurilor. Excepțiile de la această regulă erau aspru pedepsite atât de comunitate, cât și de biserică, fie ea catolică sau reformată. Însă, monotonia unei căsnicii dominate de grija zilei de mâine, sărăcia și lupta pentru supraviețuire, oboseala, epuizarea fizică, îmbătrânirea prematură a femeii, nenumăratele nașteri ce modifică trupul acesteia, copiii ce plâng și cer de mâncare, certurile, violența fizică și verbală, reproșurile sunt suficiente motive pentru individ să dorească evadarea dintr-o lume nefericită, în care iubirea nu mai exista sau, poate, nici nu a existat vreodată. Inevitabil, femeia începea să resimtă frustrările, neîmplinirile, eșecurile unei căsnicii nefericite, iar “dezertarea” de la obligațiile familiale era o formă de a suplini ceea ce le-a lipsit de-a lungul conviețuirii cu un partener nepotrivit, de a recupera un timp pierdut¹¹.

5. Violul și avortul

Din studiul registrelor parohiale ale localităților alese pentru analiza temei noastre s-au remarcat două cazuri în care două tinere au fost nevoite să întrețină o relație sexuală fără acordul lor. Astfel, în 2–3 mai 1859, în Călinești, a fost adus pe lume Csaba Jacob, rod al unei acțiuni de răpire întreprinsă de Ion Brită asupra fetei Csaba Irinca. Preotul a notat în registrul următoarele: *fata aceasta a fost deflorată prin ostaziune*. Un alt caz a fost găsit în registrul parohial greco-catolic al localității Apa, unde, în 4 decembrie 1869, a fost botezată Ana Mereșanu, în dreptul căreia preotul a notat la rubrica de observații că este rezultatul unui viol: “mama a fost deflorată”. Nu este notat numele tatălui, fata fiind considerată ca fiind copil ilegitim. Este evident faptul că, în ambele cazuri, tatăl nu și-a recunoscut fapta, iar mama a trebuit să suporte “rușinea” și să își crească singură copilul. În astfel de cazuri șansele lor la căsătorie erau foarte mici, mai ales dacă zestrea sa nu era foarte mare.

Este evident că în cele două cazuri de viol menționate în registrele parohiale, femeile nu au recurs la avort pentru a ascunde de „gura satului” rușinea la care au fost supuse. Faptul este explicabil și prin pedepsele foarte aspre impuse de legea civilă care prevedea că femeia însărcinată care nu este căsătorită și care își leapădă cu intenție pruncul, îl ucide, era pedepsită cu temniță până la doi ani¹². La aceasta se adaugă și pedepsele impuse de Biserică: oprirea de la împărtășanie sau, cel mai grav, excomunicarea.

Înteruperea sarcinii în cazul femeilor căsătorite era văzută de lege cu și mai multă exigență, pedeapsa fiind de închisoare până la trei ani. Aceași pedeapsă îl privește și pe cel care comite crima cu învoirea femeii însărcinate, iar dacă a făcut-o pentru câștig, atunci pedeapsa se mărește până la 5 ani de închisoare. Complice este și acela care recomandă modul săvârșirii, dar și acela care conduce femeia la cea care se ocupă cu avorturi¹³.

Iată de ce în societatea rurală sătmăreană, cazurile de întrerupere a sarcinii, care să ajungă în atenția autorităților au fost foarte puține. În general, femeile care apelau la un astfel de procedeu erau într-un număr destul de mic și își găseau persoane discrete care să le ajute, fără a atrage atenția vecinilor sau a autorităților ecleziastice sau civile.

În paginile registrelor analizate, am întâlnit o serie de observații la adresa relațiilor dintre părinții copiilor nelegitimi, cele mai multe cu o notă de mustrare în ceea ce o privește pe mamă: *femeia acesta nu conviețuiește cu bărbatul său, ci duce o viață..., a trăit nelegitim cu..., muma pruncului este o poamă foarte stricată, are soț păgân, muma pruncului are soț legitim, dar pentru purtarea rea a bărbatului nu stă cu soțul legitim, ci cu cumătrul*. Putem deduce astfel că femeia se afla în atenția comunității, dar și a preotului într-un mod mult mai accentuat decât bărbatul. Dacă acestuia i se treceau cu vederea unele încălcări ale legilor nescrise ale societății, femeia era astru judecată și pedepsită de către familie sau de către „gura satului”, de multe ori stigmatul pus de comunitate urmărind-o toată viața, răsfrângându-se și asupra copiilor săi, mai ales asupra fiicelor sale.

6. Viața de familie

Tratamentul aplicat femeilor pentru cele mai derizorii, ca și pentru cele mai grave și serioase motive era același ca peste tot în Transilvania. Avem de a face cu una din obișnuințele lumii rurale transilvănene, care se ghida după preceptul „bătaia e ruptă din rai” și pentru care acest dicton avea valoarea axiomatică, în această lume unde violența era o componentă a existenței. Sub influența ideilor iluministe

¹¹ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania*, Cluj Napoca, 1999, p. 181.

¹² Ioan Genț, *Administrația bisericească*, Oradea, 1912, p. 77.

¹³ *Ibidem*.

condiția feminină s-a mai îndreptat întrucâtva, cel puțin la nivelul discursului bisericii. „Adevăratul bărbat este cap muierei și pentru aceasta trebuie să o povățuiască; însă muierea nu e slujnică, nici e roaba bărbatului, ca să o poată batjocori cum îi place. Nu pentru aceea e bărbatul cap femeii ca cu semeție s-o stăpânească pre muiere, ci cu milă să poarte grijă de ea”¹⁴.

Condiția femeii rămâne în epocă și chiar multă vreme după în parametrii stabiliți de termenii scrierilor sacre, grevată de multiple prejudecăți. Epoca nu era pregătită să accepte o femeie emancipată de sub autoritatea masculină. ”Totuși, pentru aceia nu se cade să urmați acelora care lasă pre muieri să stăpânească. Că vai de casa aceia unde muierea poartă cușmă și unde fusul e mai mare decât sabia. Aceasta este a răsturna rânduiala firei cea pusă de Dumnezeu care a supus pre muiere ascultării bărbatului.”¹⁵

În cadrul familiei, statutul femeii nu era unul demn de invidiat, cu toate că mediul casnic este definit ca fiind un spațiu privat, prin excelență feminin. Pentru persoanele de gen feminin, greutățile vieții începeau de la vârstă fragedă, cu munca desfășurată alături de mamă în gospodărie și continuau apoi cu căsătoria și munca legată de îngrijirea propriei familii, ea fiind responsabilă de aducerea pe lume a copiilor, de creșterea și educarea acestora, de organizarea și funcționarea eficientă a treburilor în gospodărie, de bunăstarea soțului și a celorlați membrii a familiei etc. Pentru femeie, căsătoria a reprezentat și împlinirea ”feminității”, doar în familie contopindu-se structurile tipice ale condiției femeii – maternitatea, sexualitatea, socializarea copiilor.

Paula Virag

Muzeul Județean Satu Mare

Satu Mare, RO

pcvirag@gmail.com

Bibliografie:

Surse inedite

Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale (DJSMAN), *Colecția de registre parohiale*;
Arhiva Diecezei Romano-Catolică de Satu Mare, *Colecția de registre parohiale*.

Volume, studii, articole

Bolovan, Sorina Paula, *Familia în satul românesc din Transilvania, doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, Cluj-Napoca, 1999.

Crăciun, Bogdan, *Imagini ale familiei și ale femeii în calendarele săsești de la începutul secolului al XX-lea, în* Ioan Bolovan (coord.), „Transilvania în epocile modernă și contemporană. Studii de demografie istorică”, Cluj Napoca, 2002.

Kolumbán Zsuzsánna, *Divorțul în dieceza Odorhei în sec. al XIX-lea* în Bolovan, Sorina Paula; Bolovan, Ioan; Pădurean, Corneliu (coordonatori), ”Om și societate. Studii de istoria populației României” IX, Cluj-Napoca, 2007.

Genț, Ioan, *Administrația bisericească*, Oradea, 1912.

Maior, Petru, *Predici*, II, Cluj, 1906.

Nicoară, Toader, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800)*, *Societate Rurală și mentalități colective*, Cluj Napoca, 1997.

Trebici, Vladimir; Ghinoiu, Ion, *Demografie și etnografie*, București, 1986.

¹⁴ Petru Maior, *Predici*, II, Cluj, 1906, p. 76.

¹⁵ *Ibidem*.